

Peter Derkx aan Desiderius Erasmus

*in antwoord op diens brief van 6 oktober 1516,
oorspronkelijk gericht aan Pieter Gillis*

In deze brief, geschreven na een verblijf in Gillis' huis, geeft Erasmus zijn goede vriend wijze raad over de inrichting van zijn leven. De brief is op lichtvoetige toon en met ironie geschreven, maar formuleert adviezen die tot de kern van de humanistische moraalfilosofie en levensleer behoren.

'Wil je iets grappigs horen? Wat anderen vaak ondanks vele en langdurige inspanningen niet lukt, is mij nagenoeg slapend zo maar in de schoot geworpen. Zijne Katholieke Majesteit had me bijna tot bisschop benoemd. "Waar", vraag je me? Niet in Spaans Indië, het einde van de wereld waar onze humanistische vriend Barbier toch goud vandaan sleept, als hoofd van een bevolking die hij nooit zal zien, maar op Sicilië, waar de mensen ooit Grieks waren en ze ook nu nog gevat en blijmoedig zijn. Maar er was gelukkig een fout in het spel... Ik zou mijn rust voor geen enkele bisschopszetel, hoe luisterrijk ook, inruilen.' (Een portret in brieven, 82)

Waarde Desiderius,

Ik heb zorg gedragen voor je boeken, op de wijze die je vroeg. Als het goed is, moet je de koffer inmiddels ontvangen hebben.

Hilarisch, dat je bijna bisschop op Sicilië was, zonder dat je er zelf van wist. Gelukkig is het niet doorgegaan. Voor jezelf, omdat een dergelijke positie je van het schrijven afhoudt, en voor mij, omdat ik me voorstel, dat je dan toch minder in deze streken zult verschijnen. Koning Karel moet je duidelijk heel hoog schatten. Terecht natuurlijk.

We moeten elkaar inderdaad maar veel brieven schrijven. Op die manier houden we het kameraadschappelijke gevoel vast, waarvan we beiden zo genoten hebben toen je hier was.

In de tweede helft van je laatste brief geef je mij een groot aantal vaderlijke adviezen. Je hebt daar natuurlijk het recht toe als mijn goede vriend, met bovendien twintig jaar levenservaring meer dan ik. Nee, het is geen kwestie van recht hebben, ik ben er ook heel blij mee. Je adviezen geven mij te denken, want ze handelen over essentiële zaken in het leven, en ik weet dat ze afkomstig zijn van een verstandig en mij goedgezind man. Sommige van je raadgevingen deden mij echter mijn wenkbrauwen fronsen... En er is ook nog iets algemener waar ik mijn brief mee zal besluiten.

De meeste van je adviezen zijn heel raak. Je weet dat ik als gemeentesecretaris heel nauwkeurig ben in het uitvoeren van elk van mijn taken afzonderlijk, maar je hebt heel goed gezien dat ik nogal slordig en chaotisch ben in het plannen van het vele dat ik móet doen, en daarnaast nog wil doen. Hoe meer het is, hoe chaotischer ik word. En dan komt het er juist op aan om met overleg een volgorde aan te brengen en me daaraan te houden.

Je schrijft dat ik niet teveel tijd moet besteden aan onbelangrijke zaken! Zo is het. Ik moet niet heen en

weer rennen als een kip zonder kop, maar vaak genoeg stilstaan en me afvragen wat op dit moment het belangrijkste is, en dan een rechte lijn volgen.

Ik zal je raad op veel punten ter harte nemen, en er mijn voordeel mee doen. Ik zal me nu echter richten op wat me dwarszit. Je zult er benieuwd naar zijn, en je weet dat een dergelijk meningsverschil, als het dat is, mijn gevoelens voor jou niet verandert.

Je vindt dat ik er een gewoonte van moet maken om in mijn dagelijkse handelen eerder met overleg dan impulsief te werk te gaan. Ik moet me zo weinig mogelijk opwinden, en emoties als woede, neerslachtigheid en onvrede hebben geen enkele zin. Als ik mijn gevoelens de vrije loop laat, maak ik het probleem waar ik mee kamp, zelf dubbel zo groot. Deze stoïcijnse gedachte vind je, zoals jij zeker weet, ook bij Plato. Ze raakt aan de waarheid, maar ze treft haar niet helemaal. Onlangs las ik bij Plato's beroemdste leerling de volgende tekst over het omgaan met boosheid (Aristoteles, *Nicomachische Ethiek*, 1126a3-8):

'Zij die niet kwaad worden om de dingen waar ze kwaad om zouden moeten worden, worden als dom beschouwd. Hetzelfde geldt voor hen die niet boos worden op de goede manier, op het juiste ogenblik, of op de juiste personen. Want een dergelijk iemand, denkt men, neemt niets waar en heeft geen gevoel, en omdat hij niet boos wordt, denkt men dat hij zich waarschijnlijk niet zal verdedigen. En te verdragen dat je beledigd wordt en toe te zien hoe je vrienden beledigd worden, is slaafs.'

Dit is me uit het hart gegrepen. Ik deel je afschuw van de voortdurend naar Aristoteles verwijzende filosofen uit Leuven en Parijs, maar dit lijkt me toch een

niet te versmaden inzicht. We moeten onze gevoelens in goede banen leiden en als het erop aankomt met beleid reageren. Dat kan ook. Onze gevoelens zijn soms wel heel sterk, maar ze zijn geen noodlot. Als we inzien dat het echt moet, kunnen we ze vaak beteugelen en sturen. We moeten onze gevoelens niet bij voorbaat zo onderdrukken dat anderen ze niet waarnemen, en misschien wij zelf niet eens. Die prijs is te hoog. Onze persoonlijke waardigheid wordt niet alleen bedreigd door ons overweldigende gevoelens, maar ook door het in de kiem smoren van in ons opkomende gevoelens van liefde en vriendschap en zelfs van woede en jaloezie. Je raadt me aan me vertrouwd te maken met Plato en Seneca. Dat doe ik, maar in dit geval ben ik het meer met Aristoteles eens.

Je raadt me aan mijn vrouw zo te behandelen dat ze me niet alleen als haar minnaar liefheeft en veel van me houdt, maar dat ze me ook respecteert. Wil je me bij gelegenheid eens uitleggen wat je precies wilt toevoegen aan 'houden van' met het woord 'respecteren'?

Verder adviseer je me weliswaar haar vertrouwen te schenken, maar ook om met haar alleen te delen wat enerzijds met het huishouden en anderzijds met onze levensvreugde te maken heeft. Nu begrijp ik wel ongeveer wat je bedoelt, maar toch niet helemaal. Uiteraard heeft het geen zin, dat ik haar alle details vertel over mijn eerste huwelijk. Cornelia is tien jaar jonger dan ik en toen ze met mij trouwde had ik al een heel leven achter de rug, terwijl zij net geen kind meer was. En ik begrijp dat ik haar alleen maar zou vervelen, als ik alle organisatorische problemen op het stadhuis met haar zou doornemen. Maar wat bedoel je met onze 'levensvreugde'? Er zijn veel zaken die ik belangrijk vind en

waar ik me voor inzet, in mijn werk en daarbuiten. Ik vind het bijvoorbeeld heel belangrijk hoe de haven zich hier ontwikkelt en hoe het politieke meningsverschil over de verbinding met de Duitse gebieden afloopt. Ik blijf me daar druk over maken. (Dat alleen al vind je vast niet goed, maar daar had ik het al over en daar gaat het nu niet om.) De dingen die me echt bezig houden, wil ik graag met Cornelia bespreken. Mijn gedachten en gevoelens daarover wil ik graag met haar delen, en ik hecht aan haar oordeel. Mocht je met onze 'levensvreugde' alleen onze kinderen bedoelen, dan denk ik dat ik met je van mening moet verschillen. Natuurlijk kunnen jij en ik samen over andere zaken spreken dan mijn vrouw en ik. Zij begrijpt dat heel goed, maar toch... In beginsel ligt het niet anders. Geen enkel mens kan alles zijn voor een ander, maar ik zie geen reden waarom je relatie met je vrouw er niet ook een van oprechte vriendschap zou kunnen zijn. Maar misschien zijn we het wel eens. Jij behandelt vrouwen veel respectvoller dan de meeste mensen om ons heen. Ik meen alleen dat we daar nog verder in moeten gaan.

Ik zou nog terugkomen op iets van algemener strekking. Het gaat om het in het openbaar adviseren van mensen inzake hoogst persoonlijke kwesties. Ik bedoel dit. Vorig jaar heb je voor het eerst een selectie van je brieven gepubliceerd. Ik heb ze gelezen, dat weet je. Maar stel je voor dat er over een paar jaar een nieuwe editie verschijnt en dat half Europa dan mee kan lezen over hoe ik beter met mijn emoties om kan gaan en over hoe mijn vrouw en ik ons huwelijk beter kunnen inrichten. Jij vindt me nu misschien een al te weke en lichtgeraakte ziel, maar ik moet er niet aan denken. De burgemeester en mijn ondergeschikten zullen me er-

mee om de oren slaan, als het hun uitkomt, en erover gniffelen achter mijn rug. Ik heb verder niks vreselijks te verbergen, en ik schaam me niet voor mijn standpunten of gedrag, maar ik zou het toch niet plezierig vinden. En zeg nou zelf, hoe zou jij het vinden als ik brieven publiceerde met advies aan jou over hoe je het beste je onwettige geboorte kunt verwerken of je moeite met jezelf na die nacht in Brugge? Dit zijn zaken waar niemand zich voor hoeft te schamen, maar ik vrees toch dat je heel wat stoïcijnse energie zou moeten opbrengen, als je dat in druk voor je zag.

Denk nu niet dat ik vind dat niemand zich in het openbaar over persoonlijke vraagstukken uit moet laten. Integendeel. Ik denk dat jouw brieven ook in dit opzicht een beschavende werking hebben, en dat het een grote verarming van onze cultuur zou betekenen, als er publiekelijk alleen over politieke en maatschappelijke kwesties gedebatteerd zou worden. Dat laatste is uiteraard van groot belang en moet met inzet gebeuren, maar het is even essentieel dat er in een samenleving gedachten en voorbeelden worden uitgewisseld en onderling getoetst over hoe een mens zijn persoonlijk leven het beste kan leiden. Niet om de machtige koning Karel, de paus van Rome of een geleerd iemand zoals jij te laten bepalen hoe dat moet. Het gaat erom dat mensen elkaar bijstaan bij het maken van wat toch steeds hun eigen keuzes moeten blijven. Ook al draait het hier meer om wijsheid en prudentie dan om geleerdheid, ik ben het met jou eens dat vorm geven aan een goed en zinvol leven een kunst is die sommigen beter hebben leren verstaan dan anderen. Het is belangrijk dat mensen ook hierover argumenten, overwegingen en gevoelens uitwisselen, en niet alleen in hun eigen beperkte

kring. Hoe dat moet? In open brieven? In dialogen en samenspraken? In geleerde verhandelingen of in epische gedichten? Ik weet het niet. Ik ben heel benieuwd hoe jij hierover oordeelt.

Ik kan mijn brief niet eindigen, zonder mijn diepst gevoelde wensen over te brengen bij jouw vijftigste verjaardag. Hopelijk brengt je nieuwe levensjaar veel goeds en slaag je erin je gezondheid en de door jou nagestreefde gemoedsrust ongeschonden te bewaren. Ik wens je het allerbeste.

Tot spoedig,

Peter Derkx

Brieven aan Erasmus

Frits Bolkestein

Peter Derkx

René Gude

Jan Marijnissen

Nelleke Noordervliet

Heleen Pott

Anton Zijderveld

Boom | Amsterdam

2002